

Poněvadž jest alespoň o deset let starší než ty, vyspílá ti starých chlapů. Poněvadž sám nadává uličníkú a klukú a rozbředlých opičích mozků a vede si i jinak s bodrostí hodnou venkovského čeledníka, řekne o sobě, že šermuje rapírem a ty „hnojnými vidlemi“. Poněvadž jsi se nedávno přiznalš čestnou skromností v úvodě ke své knize „Duše a dílo“ k literární omylnosti, nazve tě neomylným papežem a pomlouvá tě jako egocentristu, jako šílence, který se domnívá, že svět točí se kolem něho. A přitom sám dekretuje brevi manu: Novák a Šalda nerozumějí Nerudovi — důkazem se neobtěžuje.¹ Vždyť jest přece známo, že dal badání nerudovskému nový směr! A poněvadž jest sám snad nejméně původní autor český, který dovedl opisovati po případě i ze starého Pečírkovy kalendáře, adresuje ti nezištně radu, jíž sám potřebuje jako soli: abys nepsal o ničem, co jsi nečetl dříve německy nebo francouzsky.

*

O jednom z největších náboženských myslitelů, o Sørenu Kierkegaardovi, Dánovi a protestantu, napsal Harald Höffding, také Dán a protestant: „Bylo by zbytečné, lámati si hlavu, jaké stanovisko zaujal by Kierkegaard, kdyby děle žil. Jeho sympatie ke katolicismu na jedné straně, jeho uznání pro způsob, jakým pojímali křesťanství volní badatelé jako Feuerbach, na druhé straně, připouští protivné možnosti.“ (III. sv. Fromannových Klasiků filosofie, str. 169.)

Představte si, že by na tohoto Kierkegarda povolali si pastoři dánští, když jim zalézal tak hluboko za nehty, Herbeno. Herbeno by mu dal sympatie ke katolicismu! Jací byli předkové tvoji? Nevíš, že protestanté? Nevíš, že co Dán, to protestant! A citoval by mu několik chvalo zpěvů na protestantism z dánské literární historie a vyspílal by mu nakonec rozbředlých mozků.

A jaký neujasněný, neucelený člověk byl tento Kierkegaard! Těsně před smrtí ještě tak rozdvojený, že mohl se pozdější jeho vývoj bráti dvojitým protilehlým směrem: katolickým nebo vědecky kriticistickým. To jest Herben jiný chlapík: racionalista pevný, trvanlivý a spolehlivý jako nejtvrďší podešev.

Napadl mne Søren Kierkegaard a Höffding, když četl jsem nadávky, jimiž zasypal mne Herben za větu, že nevím, přiblíží-li mne můj příští vývoj katolicismu nebo odvede-li mne od něho. Ilustruje tak jedinečně tomu, kdo myslil někdy o náboženských otázkách, Herbenovu vnitřní nešlechťenost, hrubé vnějškové násilnictví této temné neposvěcené duše. Tak mluví o náboženství jako mluví Herben, smí se opravdu již jen u džbánku. Ve starých humoristických listech českých bývala

renti, kteří psávali do Noviny, odmítli. Tím nepravím, že se bojím soudu o nich nebo že se mu chci vyhnout; nikterak: ale uveřejním si jej v knize.

I - Že staročeši první organizovali literární a vědeckou práci českou ve „Svato-boru“ a v Akademii císaře Františka Josefa, neimponuje nikterak Herbenovi. Podle něho Akademie jest „balvan“, který „leží na umění a vědě české“ a lépe bylo by jím patrně bez ní. To jsou soudy literárního demagoga a rabulisty a mluví se z okna, pro literární ulici. Jsem poslední, kdo by hájil všeho, co Akademie činí, ale každý, kdo literárně a vědecky pracuje, ví, že jest lepší špatná Akademie než žádná; špatnou Akademii jest možno zreformovati a snaha ta jest již ostruhou činnosti, ale bez Akademie život literární a vědecký ve větších rozměrech jest ne-li nemožný, alespoň nesmírně ztížený.

tuším rubrika „Politika u džbánku“; dnes bylo by aktuální „Náboženství u džbánku“ s Herbenem jako typickým českým koženkáčem.

Herben dal mluvíti dvěma literátům, kteří se dohodli prý již před rokem na tom, že „na západě“ jest módou nyní mysticism a já prý jej přílevku jistě do Čech. Tito domnělí dva literáti jsou tak hloupě klepaví, že musí býti Herbenovi zcela blízcí, ano nejbližší: nechybím asi, tvrdím-li, že Herben sám obětoval nezištně svou velikou duší a rozpůlil ji ve dvě dialogující figury. Jde-li o vznešené zájmy strany, přináší Herben, jak známo, rád v nadšení takové pochybné oběti.

Jest mně líto, že musím Herbenovi pokazit obchůdek: ale „na západě“ jest módou neustále všecko: mysticism jako skepticism, positivism jako kriticizm, konservatism jako liberalism, socialism jako anarchism — na všech směrech pracuje se tam neustále intenzivně, a směry znají se, pronikají se, prostupují se, tříbí se a jemní se navzájem na sobě. Tam jest souhra sil, tam jsou kombinace směrů, z nichž by schvátla snad i podeševou bornirovanost Herbenovu křeč.

Nevím, co bylo nebo nebylo v módě před dvaceti lety, ale má první větší studie literárně filosofická, „Synthetism v novém umění“, v „Literárních listech“ 1892 obírala se již kladně poměrem náboženství a poesie; a v „Bojích o zítřek“ i v „Duši a díle“ vracím se k této otázce znova a znova.

Opravdoví protestanté právě jako katolíci, každý, kdo miluje a ctí jedinečnou náboženskou zkušenost, plnost vnitřního života, z něhož tryská, musí odmítnouti hrubé šablonisování Herbenovo, jeho tupý kuchyňský nůž, jímž chce krájet „látku nejjemnější a nejduchovější“, mluveno s velkým básníkem.

Herben jest v náboženství zjev retrogradní, josefinista, osvětářský utilitář z konce osmnáctého století; to jest také jediná doba, kterou poněkud zná. Jemu náboženství jest jen jakousi hygienou společenskou nebo nanejvýš podporou morálky nebo jejím popularisátorem; o nesmírné práci zduchovnění náboženského, kterou vykonal romantism a doba poromantická, nemá potuchy. Odtud i zjev, že gravituje k Berlínu. Byl to vynikající moderní theolog protestantský, který napsal, že záporný pól náboženský jest dnes u Berlína...

Jakuba Demla Hrad Smrti a Moji přátelé

Není mně všecko jasné v Demlově „Hradu Smrti“: nad leččímš leží mlha nebo tma, ale mlhu a tmou rozezvučují tu často světelné paprsky jedinečné krásy, síly a hloubky. Deml jest nesporně básník, básník opravdový a leckdy i vzácný; básník, který má svůj svět, své poznání i svůj výraz. Říše jeho není široká, ale na úzkém území svém jest celý vládce a pán. V „Hradu Smrti“ jest básníkem hrůzy a děsu, ne děsu hmotného, nýbrž děsu vnitřního, halucinací zmučeného srdce, jemuž byla znemožněna tvorba nebo jinými slovy láska. *Intelekt* Demlův, způsob, jakým hodnotí život, může se zdáti cizí mnohému dnešnímu člověku, ale *duše* Demlova jest duše opravdu tvůrčí, hluboká, vidoucí a formující s velikou silou tragický děj životní. A nejen básník, okřídlený norec do azuru (tmavého azuru, který jest jen obrácená bezedná propast) jest Deml, nýbrž i do značné míry umělec, t. j. uvědomělý duch formový, který komponuje, staví, řadí strategicky po zákonu největší ekonomie a účelnosti své prostředky. Způsob, jakým jest vytvořena a udržena do konce knihy fikce nalezeného rukopisu, jakým připomínají se vědecké zásady kri-

tického editorství, jakým jest osvětlován a interpolacemi řešen text, ukazuje na ducha stylového, u něhož není rozporu mezi vůlí a intelektem.

Jiného rázu, ale ne menší hodnoty je druhá knížka, „Moji přátelé“. Přáteli Demlovými jsou různé květiny lesní, luční, polní i zahradní, a knížečka jest sbírkou apostrofů jejich. Jsou mezi nimi strofy jedinečného kouzla a jedinečné něhy, naivní, sladké, milostné vzdechy čistého srdce, které nesmírně mnoho strádalo a jehož láska byla příliš dlouho podezřívána. V čistotě a naivní sladké něze svého zraku, v tichém melodickém způsobu, jakým klade Deml své duševní barvy, připomíná velkého moderního křesťanského idyllika francouzského, Francise Jammesa; jen pozadí Demlovo jest temnější, a duha, kterou zasvítí občas tato zmučená duše, kvete z hluboké černé melancholie — ale snad právě proto svítí pelem tak duchovým. Opisují namátkou několik apostrofů Demlových, aby čtenář posoudil sílu a kouzlo jeho zraku a výrazu:

„*Maleřidouško*, nevídám tě, tolik jsi se ztratila ve svém okolí, ale jako bys jenom ty voněla ze šatů léta, přítelkyně pasáček — moje myšlenka není o nic méně ztracená, a já nevěděl, že tě budu někdy zvatí Sestrou!“

„*Čekanko*, ničeho jsme nevěděli o světě, na svých stoncích rozsochatých a holých, a naše oči byly příliš jemny proti osudu...“

„*Proleži*, jenom ten, komu se život už nevrátí, zastaví se v průseku lesním na drnových stupních, tak tak ještě znatelných, kudy sestupovaly ovce k napajedlu.“

„*Blíne*, oněmlý pěvče Sodomy, tvé zraky jsou vypáleny, a kolem hlavy tvé plavivě krouží šílenství, pentle mdloby a nekončících závratí — ty nejsmutnější ze všech, protože člověk potěšit tě nemůže...“

„*Kapradino*, dnes je tomu už dávno, pověz mi tedy, jaká to byla píseň, kterou pěly borovice a při níž chtělo se mi umřít? Jest možno, aby píseň mariánská byla ze všech nejsmutnější? Anebo proto tak se zachvíval hvozď a slzely staré skály, že to byla píseň poutnická? A pověz mi, může-li celý sbor znít jako sólo? Kde vykřvácel ten hlas, a kde jej opět uslyším? Proč odcházejí ti nejdražší a proč nás nevzáli s sebou! Hle, na celém světě není už bytosti, před níž bychom se nemusili za něco hanbiti! O Matko, a Ty — Nenávratná! Všichni chtějí od nás tak málo...“

Deml není veden v seznamu oficiálních básníků českých; veřejnost literární, až na několik zasvěcenců, neví o něm. A přece jest básník mnohem větší a opravdovější než nejjeden, jehož jméno tiskne se několikrát měsíčně v novinách. Stačí předčísti několik stránek z něho, abys poznal, že má svůj výraz, silný i jemný zároveň, své duševní zkušenosti, svou vnitřní optiku a melodiku; že rty jeho posvětil uhlík bolesti a že slovo jeho řečaví jím posud; že tvoří si formu svou z vnitřní křivky a že co tísni se v jeho slově, jsou duševní dálky zabrané výbojem, jehož paže má ve svých chvílích zoufalou odvahu své jedinečné teskné sudby.

Deml zná smutnou alchymii bolesti, muky a strážně duševní, a jako jím světlo, rozkládá on v prisma tmu. V těch chvílích zjevuje cosi ze „zkušenosti druhého zraku“, abych užil slova Březinova, čeho nedovede zapomenouti ten, kdo pochopil; v těch chvílích při vši své fragmentárnosti nebo někde snad i mlžnosti jest opravdový a ryzí básník; v těch chvílích může mnohému a mnohému učit se od něho oficiální poesie česká, propadlá ve své většině tak žalostným bludům a klamům hmotářským a churavící těžce v samém svém koření. Jeho dvě knížky daly mně něco, co vzpouzí se etiketě a jménu, ale není proto méně skutečné: naopak, jest to co nejbližší duchové skutečnosti samé.

V Právu lidu z 1. května

věnovala Marie Majerová feuilleton vzpomínky na schůzi několika mladých literátů a publicistů — byl jsem z nich i já —, kteří protestovali před patnácti léty proti teroru tehdejší oficiální veřejnosti české, jež chtěla zavřít bránu Národního divadla před sociálně demokratickým dělnictvem českým. Marii Majerovou jest vzpomínka tato zámlinkou k urážkám a klepům, kterých nemohu minouti mlčky. Kdybych chtěl pokládati Marii Majerovou za mluvčí strany, mohl bych říci, že mám příležitost přesvědčiti se dnes, jak vypadá vděčnost politická. Ano, časy se změnily, milá paní, máte pravdu; jenže poněkud jinak, než jak ráčíte klevetiti. A sice takto:

Tenkrát, před patnácti léty, kdy platilo se za sympatie k sociální demokracii urážkami, kamením a ohrožením existence, exponovalo se z velkodušnosti, ze ženerósnosti, ze zanicení pro spravedlnost, o nichž nesnilo se ani a nebude se ani sníti nikdy Mariím Majerovým, za sociální demokracii několik mladých básníků a literátů, kteří *tvořili* v umění, poesii, essayistice a z nichž od té doby jeden, dva i *stvořili* něco, čeho dnes nedovedou Marie Majerové ještě ani doceniti a co pochopí snad za několik let, až jim to některý mladší, bystřejší soudruh zpoučaruje; později, kdy příslušenství k sociální demokracii a práce pro ni platily se již stříbrňáky, vnikly do ní Marie Majerové, to jest literáti, kteří vyrábějí často hubené, pochybné a slabé umění slovesné, o němž právě z těchto důvodů domnívají se, že jest lidové, umění malé, bezkřídle, terre à terre, umění předvěřejška, umění z druhé a třetí ruky, ředící bédně a kopírující žalně *staré* tvůrčí činy; a naposledy tito řemeslní sociální demokraté urážejí jednoho, dva lidi z první heroické doby své strany, kteří měli noblesu, jež jest Mariím Majerovým čirým šílenstvím: noblesu, která nevyužila své posice, která neživila se laciným přezvykovaním populárních hesel, která nefedila cizích děl, činů, myšlenek, nýbrž v ústraní a za podmínek často nejméně příznivých *pracovala na svém díle literárním a básnickém* a vytvářela nové hodnoty, jichž rozměňováním budou se živiti — příští Marie Majerové. Neboť, dojemná paní, neuvážila jste, jaké neštěstí stihlo by vás a vám podobné, kdyby se uskutečnil váš pošelilý sen a na světě žili jen sami rozřeďovatelé a popularisátoři, čili, jak vy se vyjadřujete s krasoduchostí à la Václav Jaromír Picek Podsvíjanský, „pečliví zahradníci pěstící něžnou bylínku touhy po umění, která pučí a roste i na úhoru nejzanedbanějšího srdce“? Kdyby všichni pěstovali *touhu* po umění, mohlo by se státi, že by nebylo na konec *umění*, po němž by volala touha konečně probuzená. Jsem poslední, kdo opovrhne těmi, kdož budí *touhu* po umění, ale *před nimi*, jako něco, co předpokládají a bez čeho není možno si jich představiti, jsou ti, kdož *umění tvoří*. Kdyby ve světě všichni vrhli se na ředění, popularisování, připravování a vychovávání k umění — co dělali byste vy? Zavřeli patrně kram pro nemírnu a nezřízenou soutěž!

Zatím radím Marii Majerové, pokud chce provozovati svůj *métier* a informovati soudruhy o moderní literatuře a umění, aby jej provozovala *poctivě*: není řemesla, budiž sebenepatrnější, které přináší nečest — leč provozuje-li se nepoctivě. A nepoctivostí a klamáním čtenářstva jest, píše-li Marie Majerová, že sociální demokratům bylo slyšati od někdejších svých zastanců „*jalovosti, arogance a úsměšky*“ — prosím bez obalů: *kdy a kde?* A item: kdy a kde řekl jsem, že „*budoucí naše spo-*